

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΣΥΝΤΑΚΤΑΙ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Κ. Ι. Δ. (ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ)	Π. Ι. Μ. (Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ)
Α. Α. (ΑΜΙΑΚΑΣ ΑΔΙΒΙΖΑΤΟΣ)	Ι. Β. ΠΕΖΕΚΙΝΑ ΒΕΛΑΝΙΔΙΩΤΗΣ)
Δ. Σ. Μ. (ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΙΜΟΥ ΜΠΑΛΑΒΟΣ)	Γ. Π. (ΓΡΗΓ. ΡΙΟΣ ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ)
Α. Ν. Δ. (ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ Ν. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ)	Κ. Ι. Β. (Ι. Κ. ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΗΣ)

Σύντηκται τῶν τίτλων τῶν ἐν τῇ Βιβλιογραφίᾳ ἀναφερομένων περιοδικῶν: ΕΦ [«Ἐκκλησι. Φάρος», ΝΕ [«Νέα Σιών», Ἱεροσολύμων], ΓΠ [«Γρηγόριος Παλαμάς», Α [«Ἀνάπλασις», Μ [«Μαλεβός», Τ, Ι. [«Τρεῖς Ἱεράρχαι», Ι. Σ. [«Ἱερὸς Σύνδεσμος»].

ΚΡΙΤΙΚΗ

Κωνσταντίνου Ν. Καλλινίκου Πρωτοπρεσβυτέρου, Ὁ Χριστιανικὸς ναὸς καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ. Μετ' εἰκόνων. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου. 1922, σελ. 726.

Ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον ἐξεδόθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ περισπούδαστον, ὀγκῶδες καὶ σοφὸν σύγγραμμα τοῦ πολυγραφατέρου, μετὰ τὸν Μακ. Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν, τῶν κληρικῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδοξίας, καὶ προΐσταμένου τῆς ἐν Μάγχεστερ τῆς Ἀγγλίας Ὁρθοδόξου Κοινότητος πρωτοπρεσβυτέρου κ. Κωνσταντίνου Καλλινίκου. Καὶ ἄλλοτε ἐδόθη ἡμῖν ἀφορμὴ νὰ γράψωμεν περὶ τοῦ ἐξόχου τούτου κληρικοῦ, ἀποφοίτου τῆς ἐν Χάλκῃ γερσαῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, καὶ τῶν ὡραίων του συγγραφῶν, τὰς ὁποίας ἐκάστοτε δωροφορεῖ, καίπερ ἀσθενῆς σωματικῶς, τῇ Ἁγίᾳ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ. Πολλάκις θρηνεῖ διὰ τὴν κατέχουσαν αὐτὸν ἀσθένειαν, ἀλλ' ὅμως ἐργάζεται ἀκαταπονήτως καὶ δὴ περὶ ἄλλου σπουδαίου ἔργου, τῶν ψαλμῶν τοῦ προφητὰνακτος Δαυὶδ καί, ὡς ὁ ἕξοχος κληρικὸς Κωνσταντίνος Οἰκονόμος ἐξ Οἰκονόμων, δύναται νὰ εἴπῃ: «Διὰ Σιών οὐ σιωπήσομαι καὶ διὰ Ἱερουσαλήμ οὐκ ἀνήσω, ἀλλ' ὑπηρετήσω δὴ καὶ γὰρ, καθὼς καὶ ἄλλοι τοσοῦτοι, τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ πονήσω τὰ δυνατὰ, ἀσθενῆς μὲν τὸ σῶμα καὶ νοσηρός, καὶ τὰς ἡμέρας μου βλέπων ἤδη κεκλιμένας ὡσεὶ σκιά, ἀλλ' ὅμως πονήσω καὶ κοπιᾶσω.» (Ἐπίκρισις εἰς τὴν περὶ Νεοελληνικῆς Ἐκκλησίας ἀπάντησιν κτλ. σελ. δ'). Ὁ σοφὸς καὶ γλαφυρὸς οὗτος κληρικὸς δὲν

ἄρνούσῃ, πολλοῦ γὰρ δεῖ, πρὸς ἄλλους προϊσταμένους Ὁρθοδόξων καινοτήτων ἐν τῇ Δύσει καὶ ἀλλαχοῦ, οἵτινες διέρχονται ἐν ἀμερομερίμῃ ἔργάζεται πνευματικῶς καὶ συγγράφει καὶ δημοσιεύει ὥραια βιβλία καὶ μελέτας εἰς πάντα τὰ ἑλληνικὰ θεολογικὰ περιοδικὰ μὲ γλῶσσαν γλαφυρὰν καὶ πολυμάθειαν οὐ τυχοῦσαν καὶ πίστιν ἀδίστακτον καὶ πόνον ὑπὲρ τῆς ἀνακαινίσεως καὶ ἀνορθώσεως τῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν παλαιότερῳ χρόνῳ ὑπῆρξαν κληρικοὶ προϊστάμενοι, ἀληθεῖς καὶ ἀκαταπόνητοι ἐργάται τῆς ἐπιστήμης, ὡς οἱ δοιδίμοι Νεόφυτος Παγίδας, Ἀνδρόνικος Δημητρακόπουλος, Ἰερώνυμος Μυριανθεὺς καὶ εἴ τις ἕτερος, ἀλλ' ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις, πλὴν τοῦ ἀρχαίου συμμαθητοῦ καὶ φίλου κ. Κωνσταντίνου Καλλινίκου, οὐδεὶς ἕτερος ὑπάρχει. Κατώρθωσαν ὁμῶς τινὲς νὰ θεωρῶνται ὡς σοφοὶ καὶ ἱκανοὶ καὶ πολύγλωσσοι καὶ οὕτω προετιμῶντο εἰς τὰς θέσεις τῶν Ἐπισκοπῶν, ἀλλ' ἀπεδείχθησαν οὐκ ὀλίγοι κενώτεροι τῶν ἀσκῶν καὶ τελείως ἀνίκανοι, ἵνα μὴ ἄλλο τι εἴπωμεν. Τοῦναντίον, ὁ Κωνσταντῖνος Ν. Καλλνίκος, καίπερ ἔγγαμος, ἀπεδείχθη φιλοπονώτατος καὶ ἠδύνατο ἄρα νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς ἐζήτησεν ὁ πρόφῃν Κ]πόλεως Πατριάρχης Μελέτιος Δ', καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ καθηγητικῇ ἔδρᾳ τῆς Θεολογίας τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, ἐν τῷ Πρακτικῷ λεγομένῳ κλάδῳ, τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ εἶνε καὶ ὁ ἀριστος τῶν ἐκκλησ. ρητόρων, ὡς δεικνύουν αἱ ἐκδοθεῖσαι πρὸ τινῶν ἐτῶν Ὁμιλίαι του εἰς τὰ Κυριακὰ Εὐαγγέλια καὶ τὰ ἐν τῷ Πέραν τῆς Κ]πόλεως καὶ ἀλλαχοῦ κηρύγματά του. Ἀπὸ τῆς Πανεπιστημιακῆς θέσεως δύναται ὁ θερμοεργὸς κληρικὸς νὰ ὤψελήσῃ εἰς εὐρύτερον κύκλον καὶ δὴ νὰ ἐμπνεύσῃ καὶ θερμάνῃ εἰς τὴν πίστιν τοὺς φοιτητάς, οἵτινες ἔχουν ἀνάγκη κυρίως θερμῆς πίστεως καὶ αὐταπαρνήσεως εἰς τὰς πονηρὰς αὐτὰς ἡμέρας, τὰς ὁποίας διέρχεται ἡ χε μαζομένη κατὰ Ἀνατολὰς Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία. Στεροῦμεθα ἀτυχῶς ἱκανῶν καθηγητῶν, ἐξ ὧν οὐκ ὀλίγοι διδάσκουν ἀπὸ παλαιῶν τετραδίων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἀναγινώσκουν εἰς τοὺς χασμωμένους μαθητάς, ἐνῶ ἔδει, ὡς μέλισσαι φιλόπονοι καὶ φιλόκαλοι, ν' ἀπορροφῶμεν ἐκ τῶν εὐανθῶν λειμώνων τῶν ἀθανάτων Ἑλλήνων Πατέρων χυμὸν ἱκανὸν νὰ ἐπουλώσῃ τὰς βαθεῖας καὶ πολλὰς πληγὰς μας. Ὁ συγγραφεὺς τῆς προκειμένης συγγραφῆς δὲν μεταφέρει ἐκ τῶν ξένων, ὡς πράττουν ἄλλοι, κακοζήλως καὶ κακοτέχνως· ἐξετάζει τὰ ζητήματα ἀπὸ μόνῃς τῆς ἑλληνορθοδόξου χροιάς των, ἔστω καὶ ἂν ἀλλαχοῦ ἐγείρονται θαυμάσια κισθόδρα, οὐκ ὀλίγον τὴν τέχνην, τὴν πομπὴν καὶ τὴν πολυτέλειαν ἐπιδεικνύουσαι, ἐν αἷς ἐπιβλητικώταται τελοῦνται τελεταί,

διότι, καθὼς χαριέντως ἐξεφράσθη ὁ Μ. Βασίλειος ἐν τῇ πρὸς Γόρδιον ἑμιλίᾳ του, «καλοὶ μὲν καὶ οἱ ἐκ τῆς ὑπεροχίας καρποὶ ὅταν ἦδεῖς ὡσι καὶ τρόφιμοι, πολλῶ μὲντοι ἠδίους τῶν ἐπηλύδων οἱ ἡμεδαποὶ καὶ ἐγ-χώριοι, πρὸς τῇ ἀπολαύσει ἔτι καὶ καλλωπισμὸν τινα ἡμῖν διὰ τῆς οἰ-κειότητος χαριζόμενοι».

Ἡ προκειμένη συγγραφή εἶνε πολύτιμος καὶ σπάνιον τι ἐν τῇ πτωχῇ θεολογικῇ ἑλληνικῇ ἐπιστήμῃ· ἐξεδόθησαν μὲν σύντομοι Λειτουργικαί, ὡς οἱ τῶν ἀοιδίμων Π. Ρομπότου, Φιλίππου Παπαδοπούλου, τοῦ κ. Ἰωάννου Μεσολωρᾶ καὶ εἴ τινος ἑτέρου, ἀλλ' ἡ συγγραφή τοῦ ἀρχαίου συμμαθητοῦ εἶνε ἀσύγκριτον ὅσον λαμπρὰ καὶ ὑπὸ ἐποψιν γλώσσης καὶ ἀναπτύξεως τῶν ζητημάτων. Ἡ δὲ μέθοδος, ἣν μεταχειρίζεται, εἶνε ὁ συνδυασμὸς τῆς ἀλληγορικῆς ἢ μυστικῆς ἐρμηνείας μετὰ τοῦ καθα-ρῶς ἀρχαιολογικοῦ ἢ ιστορικοῦ, διότι ἑκατέρω μονομερῶς ἔχει τὰ προ-τερήματα καὶ τὰ μειονεκτήματά της. «Θὰ θέσωμεν, λέγει, ὡς βάσιν τῶν ἐκζητήσεών μας κυρίως καὶ ἐξόχως τὴν ἱστορικὴν ἔρευναν καὶ ἐπ' αὐ-τῆς θὰ οἰκοδομήσωμεν. Ἄλλὰ καὶ δὲν θὰ ἀπορρίψωμεν ὀλοσχερῶς ποῖαν τινα ἰδεολογίαν, ποιούμενοι τῆδε κἀκεῖσε ἐπιστάσεις καὶ παρεκ-δρομὰς διδακτικὰς ἢ ἔθνικὰς, δι' ὧν χειραγωγεῖται εἰς ἰδανικώτερας σφαῖρας ἡ ψυχὴ». Οὕτω δὲ δὲν εἶνε ἡ ψυχρά, ὡς εἰπεῖν, ἱστορικὴ ἢ ἀρχαιολογικὴ ἐξέτασις τοῦ ναοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ τελουμένων, δι' ἧς ἄλλως ἀποδείκνυται ἡ ἀρχαιοπρεπὴς καὶ ἀδιάκοπος αὐτῶν ἐν τῇ Ὁρ-θοδόξῃ Ἐκκλησίᾳ συνέχεια· εἶνε καὶ ἡ ἐν μέτρῳ ἀλληγορικὴ, δι' ἧς διδάσκεται ὁ ἀναγνώστης πολλὰς διδασκαλίας καὶ αἴρεται εἰς ὑψηλο-τέρας σφαῖρας· λέγομεν ἐν μέτρῳ, διότι ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις πολλοὶ πολλάκις καὶ εἰς τὰ ἀπλούσια καὶ καθαρῶς ἱστορικὰ ἔδιδον σημα-σίαν ἄλλην ἀλληγορικῶς.

Ἡ ὅλη συγγραφή διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, ἑκάτερον δὲ τούτων εἰς β βλία τέσσαρα. Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει ἐξετάζεται ὁ χριστιανικὸς ναός, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ. Ἀρχεται ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ τῶν Ἱεροσολύμων μέχρι τῶν εὐκτηρίων ἐπὶ Τουρκοκρατίας, καθ' ἣν ἤκι-στα ἠδύνατο ν' ἀναπτυχθῇ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τέχνη, διότι καὶ κατόπιν ἀδροτάτων δαπανῶν «ἡ κτίσις δὲν ἐπειρέπετο νὰ ὑπερβῇ ὠρισμένον χρονικὸν διάστημα, ὅσον οἶόν τε βραχύ, διὰ νὰ μὴ προσλάβῃ τὸ κτί-ριον μεγάλας διαστάσεις». Οἱ Τοῦρκοι μετέβαλον τοὺς ὠραίους βυζαν-τινοὺς ναοὺς [εἰς τζαμιά, πολλάκις δὲ κατηδάφιζον αὐτοὺς διὰ νὰ οἰ-κοδομήσιν διὰ τοῦ ὕλικου τῶν μωαμεθανικῶν τεμένη. Οἱ Τοῦρκοι, ἀκαλαίσθητοι καὶ ἄγριοι, δὲν ἐσεβάσθησαν τοὺς ὠραίους ναοὺς, οἷτι-

νες ἀνηγέρθησαν πανταχοῦ τῆς ὥραιας Ἀνατολῆς ὑπὸ τῆς μεγαλοφυίας καὶ καλαισθησίας τῶν Ὁρθοδόξων Ἑλλήνων, ὧν οἱ πρόγονοι ἐδημιούργησαν τὸν Παρθενῶνα καὶ ἀνέπτυξαν καθόλου τελῶς τὸ καλόν. Μεθ' ὄλην τὴν ἀγρίαν ἐπιδρομὴν παρέμειναν ὀλίγοι ὡς τζαμία, ὡς ἡ Ἁγία Σοφία, ἣτις εἶνε ὁ τελειότατος τύπος τῆς βυζαντινῆς ναοδομίας, εἴτε ὡς ναοί. Κατόπιν ἀναπτύσσει περὶ τῶν καθ' ἕκαστα τοῦ ναοῦ, ὡς περὶ αὐλογύρων καὶ τῶν μνημάτων· περὶ σημάτων καὶ τῆς καμπάνας· περὶ σχολῶν καὶ βιβλιοθηκῶν, κλπ. Περὶ τῶν σχολῶν, αἵτινες ἦσαν ἐν αὐτῷ τῷ περιβόλῳ τοῦ ναοῦ, λέγει «καὶ πλείστας μὲν ἄλλας ἐντυπώσεις γενιᾶ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ θεατοῦ, ἐξαιρέτως δὲ τὴν ἐξῆς: ὅτι πίστις καὶ ἐπιστήμη δὲν εἶνε πράγματα ἀντιμαχόμενα, ἀλλὰ φίλα καὶ ἀδελφά, ἀφ' οὗ ἀμφοτέρω παρ' ἑνὸς εὐλογητοῦ Θεοῦ ἐκπηγάζουσιν». Ἄλλὰ καὶ σήμερον ἰδίᾳ ἐν τοῖς χωρίοις πλησίον τοῦ ἱεροῦ οἰκοδομεῖται ἡ σχολή, ἣτις εἶνε σύμμαχος καὶ φίλη τῆς θρησκείας. Ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ οὐδέποτε παιδεία καὶ θρησκεία ἦσαν πολέμια καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ οἱ διάσημοι κληρικοί, ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς δουλείας, ὑπεστήριζον τὴν ἀληθῆ παιδείαν καὶ ἐγένοντο διδάσκαλοι διδάσκοντες τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ὑγιᾶ φιλοσοφίαν. Μακρότερον λόγον ποιεῖται περὶ φιᾶς καὶ βαπτιστηρίου· περὶ νάρθηκος· περὶ καθισμάτων καὶ γυναικωνίτου· περὶ τοῦ ἄμβωνος καὶ τῶν ἀναλογεῶν, τὰ ὅποια εἶνε «οἱ διάδοχοι τοῦ ἀρχαικοῦ ἄμβωνος, οὗτινος τὸ ὑμνολογικὸν μέρος συνεχίζουσιν»· περὶ εἰκονοστασίου, περὶ τοῦ ἁγίου βήματος καὶ τῶν ἐν αὐτῷ. Ἐν τῷ Γ' βιβλίῳ ἀναπτύσσει περὶ τῆς διακοσμῆσεως τοῦ γαοῦ, ἀνθέων, δηλονότι, θυμιαμάτων, φώτων, ἀναθημάτων, σκευῶν καὶ λαβάρων· ἐν δὲ τῷ Δ' περὶ ἱερογραφίας αὐτοῦ, περὶ χριστιανικῶν δηλονότι ἐπιγραφῶν, χρῆκων συμβόλων, χρῆκων εἰκόνων, αἵτινες εἶνε ὁ πολυειδὴς στολισμὸς καὶ διδασκαλία σιωπῶσα εἰς τοὺς Χριστιανούς.

Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ μέρει ἀναπτύσσει περὶ τῶν τελουμένων ἐν τῷ χρῆκῳ ναῷ· καὶ πρῶτον περὶ τῆς θείας λειτουργίας, ἣτις εἶνε, ὡς ὀρθῶς λέγει, «ἀνάμνησις ἀφ' ἑνὸς καὶ κοινωνία ἀφ' ἑτέρου· ἀλλ' εἶνε συγχρόνως καὶ θυσία ἢ αἰθεριωτέρα, εὐγενεστέρα, δραστικωτέρα καὶ θεοπρεπεστέρα πασῶν τῶν θυσιῶν». Ἀληθῶς πολλαὶ τελεταὶ τελοῦνται ἐν τῷ ἱεροῦ ναῷ, ὅμως «προέχει μετὰ αὐτῶν ἡ θεία λειτουργία, ὡς κεντρικὸς ἥλιος, περὶ ὃν δίκην δορυφόρων περιστρέφονται καὶ ἐξ οὗ τὴν ἑλλαμψιν δέχονται πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἀκολουθίαι». Ἡ θεία λειτουργία εἶνε καὶ κοινωνία τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου, ὡς

δεικνύεται ἕκ τε τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱ. Παραδόσεως καὶ ἔξ αὐτῶν τῶν ἀρχαιοτάτων παραστάσεων.

Οἱ τύποι τῆς Λειτουργίας ὑπάρχουν ἐν αὐτῇ τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ, ὡς ἐν σπέρματι, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀνεπτύχθησαν, σὺν τῷ χρόνῳ, οἱ τῶν διαφορῶν κατὰ τόπους ἀρχαίων Ἐκκλησιῶν. Οὕτω δὲ ἐπεκράτησαν τῶν ἀρχαίων Ἐκκλησιῶν τῆς Καισαρείας Καππαδοκίας καὶ Ἀντιοχείας κατὰ τὴν διατύπωσιν τῶν μεγάλων Ἱεραρχῶν Μ. Βασιλείου καὶ Ἱ. Χρυσοστόμου. Ὁ συγγραφεὺς ἀποδίδει πολλὴν ἀξίαν εἰς τὴν φερομένην λειτουργίαν τοῦ Ἀδελφοθέου Ἰακώβου, εἰ καί, ὡς ἔχει σήμερον, προσετέθησάν τινα ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις· θεωρεῖ δὲ αὐτὴν αἰθαγενὲς βλάστημα τῶν Ἁγίων Τόπων, οὓς ἔδωξε τῇ θεοφανείᾳ Αὐτοῦ ὁ Χριστός». Περὶ τῆς λειτουργίας ταύτης τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου «μέγα νεῖκος ὀρώρη» ἄλλοτε μεταξὺ Ἁγιοταφιτῶν κληρικῶν, ἂν εἶνε δηλ. γνήσιον ἔργον τοῦ Ἀγ. Ἰακώβου ἢ μή. Οὐδεὶς ἀληθῶς δύναται ν' ἀρνηθῇ τὴν ἀρχαιότητα αὐτῆς, ὡς καὶ τὴν τῶν Προηγιασμένων, περὶ ἧς ὀλίγα λέγει χωρὶς ν' ἀναπτύσῃ αὐτὴν ἔκτενῶς. Εἰς τὰ ἐπόμενα κεφάλαια ἀναπτύσσει περὶ τῶν τῆς θείας λειτουργίας, ὡς περὶ προσκομιδῆς καὶ προσκομιζομένων, περὶ συναπτῶν καὶ ἀντιφώνων καὶ ἄλλων παρομοίων ὑποκειμένων τῆς θείας λειτουργίας ἐπὶ τῇ βάσει ἀρχαίων κειμένων, ἔξ ὧν πολλὰς ὥραιας καὶ μεγαλοπρεπεῖς εὐχὰς ἀναγράφει. Οὕτω δὲ ὁ ἀναγνώστης τῆς προκειμένης συγγραφῆς αἴρεται, ὡς εἶπειν, εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους, καθ' οὓς ἐπετελεῖτο ἡ θεία λειτουργία, ἣν ἀναλλοίωτον καὶ καθαρὰν διατηρεῖ ἡ Ὁρθόδοξος κατὰ Ἀνατολὰς Ἐκκλησία.

Ἀπὸ τοῦ 5 βιβλίου ἀναπτύσσει, κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον, περὶ τῶν λοιπῶν μυστηρίων καὶ ἄλλων ἀκολουθιῶν. Παραδόξως δὲ δὲν ὀμιλεῖ περὶ τῆς ὥραιας τελετῆς τῶν Ἐγκαινίων, ἣν ἐπιτελεῖ μόνον ὁ Ἐπίσκοπος, καὶ ἡμῖς εἶνε μία τῶν συγκινητικωτάτων καὶ διδακτικωτάτων τελετῶν ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν διαφορῶν ζητημάτων ὁ διαπρεπὴς κληρικὸς κ. Καλλίνικος λαμβάνων ἀφορμὴν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχαίων κειμένων, ὀμιλεῖ περὶ οὐχὶ ὀρθῶν συνηθειῶν εἰσαχθειῶν ἐν τοῖς Ἱ. ναοῖς, ὧν τινες, καθ' ἑαυτάς, ὡς φρονῶ, εἶνε ἀβλαβεῖς. Οὕτω λέγει ὀρθῶς ὅτι οἱ χριστιανοὶ ὀφείλουσιν νὰ κοινωνῶσι τοῦ μεγίστου μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας καθ' ὃν χρόνον ὁ διάκονος προσκαλεῖ αὐτοὺς λέγων «Μετὰ φόβου Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε», καὶ οὐχί, ὡς γίνεται σήμερον, μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς θείας λειτουργίας, ὅτε πολλὴ πολλὰκις πολλαχοῦ γίνεται σύγ-

χυσις καὶ ταραχή. Β. βραίως τῆς θείας Κοινωνίας πρέπει νὰ μετέχουν οἱ Χριστιανοὶ οὐχὶ τετράκις τοῦ ἔτους, ἀλλ' ὅσάκις γίνεται ἡ θεία λειτουργία, συμφώνως πρὸς τοὺς ἱεροὺς κανόνας, τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς θείας λειτουργίας καὶ τὴν συνήθειαν τῶν ἀρχαίων χρόνων¹. Κακῶς ἄρα κατηγόρησαν τοῦ ἀοιδίμου συμπλήτου μου Ἀποστόλου Μακράκη, ὅστις ἐζήτησε νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν καὶ τοὺς ἱεροὺς κανόνας. Περὶ δὲ τῆς νόμης τῶν κληρικῶν, ὡς κακῆς συνηθείας, ἀφιερώνει ὀλόκληρον κεφάλαιον (§ η'), ἀναπτύσσων λεπτομερῶς τὸ ζήτημα καὶ καταλήγων εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι πρέπει νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, καθ' ἣν οἱ κληρικοὶ δὲν ἔφερον κόμην μακράν.

Περὶ τοῦ φωτισμοῦ τῶν ἱ. ναῶν δὲν ἀντιτίθεται ἀπολύτως εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ἐν αὐτοῖς ἠλεκτρικοῦ· δίδει δὲ μίαν μέσην λύσιν, καθ' ἣν, ἐνῶ προσφέρεται ἡ πρέπουσα τιμὴ εἰς τὴν ἀρχαιότητα διὰ τῆς διατηρήσεως τῶν κυριωτέρων ἐλαιοδόχων ἀγγείων, πρὸ τῆς ἀκολουθίας ἀναπτομένων, ἀφ' ἑτέρου ὅλα τὰ δυσπρόσιτα πολύφωτα διαπερῶνται δι' ἠλεκτρικοῦ σίρματος, καὶ τοῦτο ἄνευ οὐδεμιᾶς μεταβολῆς εἰς τὸ σχῆμά των. Βεβαίως, ὡς ὀρθῶς λέγει, τοῦ ὑλικοῦ φωτὸς ἀπείρως ἀνώτερος εἶνε ὁ ἠθικὸς φωτισμὸς, ὁ τὸν σκοπὸν καὶ τὸ εἶναι ἀποτελῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ φρονῶ, ὅτι εἶνε ἀνάγκη πολλῆς προσοχῆς δι' εἰσαγωγὴν οἰωνοδήποτε νεωτεριστικῶν ἐν τοῖς ἱ. ναοῖς καὶ δὴ αὐτογνωμόως, διότι οὕτω, σὺν τῷ χρόνῳ, θὰ εἰσαχθοῦν πολλὰ ἀντικείμενα εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τὰς ὡραίας ἐθνικὰς παραδόσεις. Ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ, π. χ., ἥς δικαίως ὑπερμαχεῖ ὁ συγγραφεὺς, εἶνε καὶ ἐθνικὴ, ἀπόρροια τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, ἡ δὲ νεωτεριστικὴ εὐρωπαϊκὴ εἶνε ἀντίθετος πρὸς τὰς ἐθνικὰς παραδόσεις. Πρέπει νὰ εἰσαγάγωμεν αὐτὴν ἐν τοῖς ἱ. ναοῖς, διότι εἶνε νεωτέρα καὶ τινες Φραγκολεβαντῖνοι θέλουν αὐτὴν καὶ νὰ ἐπιτρέψωμεν καὶ ὄργανα μουσικά;

Εἶνε δύσκολον ν' ἀναλύσωμεν ὅλην τὴν συγγραφὴν τοῦ ἠδυεποῦς κληρικοῦ. Ἐν αὐτῇ ἀριδῆλως ἐκδηλοῦται οὐ μόνον ἡ ρέουσα καὶ γλαφυρὰ γλῶσσα, ἐφ' ἣ διαπρέπει πάντοτε, ἀλλὰ καὶ ἡ πολυμαθία καὶ ἡ βαθεῖα κρίσις καὶ δὴ ὁ πόθος τῆς ἀνακαινίσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς συντηρητικότητος· λέγομεν τῆς συντηρητικότητος, διότι τελευταῖον κληρικοὶ, ἐπισήμως καὶ ἀνεπισήμως, ἔγρα-

1. Πρβλ. *Πολυκάρπου Συνοδικοῦ* (νῦν Γόρτυνος) «Ἐπιστολαὶ περὶ ἐθνικῶν καὶ θρησκευτικῶν ζητημάτων» (σελ. 102).

παν περὶ μεταρρυθμίσεων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, αἵτινες ἀντίκεινται πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς Ὀρθοδοξίας, μεθ' ἧς συνελθὼν ἐπὶ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος. Ἡ ἀνακαινισίς δὲν θὰ ἐπέλθῃ διὰ μεταβολῶν τῶν ἱερῶν θεσμῶν καὶ παραδόσεων, ἀλλὰ κυρίως διὰ τῆς δημιουργίας κλήρου εὐσεβοῦς, λογίου καὶ ἐναρέτου, «δυνατοῦ ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ». Ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία ἀνεκαινίσει τὴν ἀνθρωπότητα, οὐχὶ διὰ μεταβολῆς γεραρῶν παραδόσεων, ἀλλὰ διὰ τῆς θείας χάριτος καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν ζωογόνων ἀρχῶν τῆς χρ[ι]στῆς θρησκείας. Ἀλλὰ τὰς ὠραίας παραδόσεις διετήρησε τὸ Ἔθνος ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς δουλοσύνης. Ἡ Ὀρθοδοξία δὲν μεταβάλλεται συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν νεωτέρων χρόνων· εἶνε σταθερὰ καὶ ἀναλλοίωτος, ὡς εἶνε αὐτὴ ἡ ἀλήθεια.

Ἡ λαμπρὰ συγγραφὴ τοῦ ἐξόχου κληρικοῦ κ. Καλλινίκου παρέχει σπουδαιοτάτην συμβολὴν καὶ εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο. Ἀναγινώσκοντες τὴν ὠραίαν καὶ πολυσέλιδον συγγραφὴν φανταζόμεθα, ὅτι ἀκούομεν τὰς φωνὰς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῶν μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων καί, ἵνα κατὰ τὸν ποιητὴν εἴπωμεν,

*«Κείνων γὰρ τοιαῖδε πόδες, τοιαῖδε τε
ὀφθαλμῶν τε βολαί—χεῖρες
καὶ μέλιτος γλυκίων αὐδή».*

† Ο ΓΟΥΤΥΝΟΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΕΩΣ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ (ΣΥΝΟΔΙΝΟΣ)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Ἀδαμαντίου Ν. Διαμαντοπούλου, Καθηγητοῦ, Σιλβέστρου Συροπούλου καὶ τὰ Ἀπομνημονεύματα αὐτοῦ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου. Ἐν Ἱεροσολύμοις, 1924, σελ. 116.—Συμπληρῶν ὁ σ. τὸ πρὸ εἰκοσιπενταετίας ἐκδοθὲν λαμπρὸν αὐτοῦ περὶ «Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ καὶ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου» ἐπιστημονικὸν ἔργον, διὰ τῆς νέας ταύτης ἐπιστημονικῆς πραγματείας παρέχει νῦν εἰς τὴν ἱστορικὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην νέαν ἐξ ἴσου ἐμβριθεῖ συμβολήν, δι' ἧς ἀποκαθίσταται ἡ τόσον ἐν τῇ Δύσει διαστραφεῖσα ἀλήθεια περὶ τοῦ ἀκριβεστεροῦ καὶ ἀθθεντικωτέρου μάρτυρος-συγγραφέως τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου Μεγ. Ἐκκλησιαρχοῦ καὶ Δικαιοφύλακος τῆς Ἐκκλησίας Κων]σταντινουπόλεως Σιλβέστρου Συροπούλου. Τὸ ἔργον αὐτοῦ «Ἀπομνημονεύματα», δυστυχῶς ἐστερημένον τοῦ πρώτου λίαν σπουδαίου, φαίνεται, τμήματος καὶ μέρους τοῦ δευτέρου, ἀπαξ μόνον ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ

αὐλικοῦ ἱερέως καὶ εἶτα Ἐπισκόπου Creighton τῷ 1660, ἀλλ' ἄνευ ἐπαρκoῦς κριτικῆς καὶ μετ' ἀνεπιτυχοῦς λατινικῆς μεταφράσεως. Καὶ ἐχρησιμοποιήθη μὲν ὑπὸ τῶν διαμαρτυρομένων τοῦ 15' αἰῶνος κατὰ τοῦ παπισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπολεμήθη καὶ διεσῦρθη ὑπὸ τῶν Κατολίκων τῆς Ρώμης. οἵτινες ὅμως, ἐξ ἄλλου, προθύμως προσφεύγουσιν εἰς τὸ κύρος αὐτοῦ ὡςάκις εἶνε ὑπὲρ αὐτῶν. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ κύρους καὶ τῆς ἀξιοπιστίας τοῦ Συροπούλου ὡς κυρίας πηγῆς τῆς ἱστορίας τῆς ἐν Φλωρεντία ψευδοεσώσεως, ἔτι δὲ καὶ ὡς ἱστορικοῦ τῶν τελευταίων τοῦ Ἑλληνικοῦ Βυζαντίου ἐτῶν, ἦτο προφανής, τοῦτο δὲ μετὰ πλείστης εὐστοχίας ποιεῖ ὁ σ. Ἐν μακρᾷ «εἰσαγωγῇ» (σ. 4 - 25) εἰς τὸ ἔργον ἐξετάζει τὰς ἄλλας δύο κυρίας πηγὰς, τὰ «λατινικά» καὶ τὰ λεγόμενα «Ἑλληνικά Πρακτικά», ἀποκαθιστᾷ δ' ἀκριβέστερον ἢ ὡς μέχρι τοῦδε ἐγένετο τὴν περὶ τοῦ συγγραφέως καὶ τῆς ἀξιοπιστίας αὐτοῦ ἀλήθειαν. Ἐπ' ἴσης ἀναγράφει μετὰ τῶν ἀναγκαίων κριτικῶν παρατηρήσεων καὶ πάσας τὰς ἄλλας συγχρόνους πηγὰς, ἑλληνικάς τε καὶ λατινικάς, δι' ὧν ἐξ ἀντιβολῆς θὰ ἠδύνατο ν' ἀποκατασταθῇ ἡ ἀξιοπιστία τοῦ Συροπούλου, καὶ εἰς ἃς ὁ σ. καταφεύγει καὶ ἐφεξῆς κατὰ τὰ ἐπὶ μέρους ζητήματα. Παρέχει εἶτα πλήρη βιογραφίαν τοῦ Συροπούλου (σ. 26—80) ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν τῶν «Ἀπομνημονευμάτων» καὶ ἄλλων συγχρόνων πηγῶν, ἐπιβεβαιῶν τὰς περὶ τῆς Συνόδου εἰδήσεις τούτων δι' ἀφθόνων μαρτυριῶν Ἑλλήνων, μάλιστα δὲ Λατίνων αὐτοπτῶν τῶν ἐν Βασιλείᾳ καὶ Φλωρεντία συνόδων, ὧν τὸ κύρος παρὰ τοῖς κατολίκοις τυγχάνει ἀναμφισβήτητον. Τρίτον κεφάλαιον ἀφιερῶνται εἰς τ' «Ἀπομνημονεύματα», ὧν ἐξετάζει τὴν αἰτίαν καὶ τὸν σκοπὸν, τὰς πηγὰς, τὴν ἀξιοπιστίαν, τὴν μέθοδον, τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν χρόνον συγγραφῆς (σ. 80—113). Ἡ μέθοδος τοῦ σ. εἶνε ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἀληθείας διὰ τῆς αὐστηρᾶς κριτικῆς τῶν πηγῶν, ἐφαρμοζομένης καὶ ἐν τοῖς προγενεσιέροις αὐτοῦ ἔργοις, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐλικρίνονται ὑπ' αὐτοῦ οἱ ἐκ θρησκευτικῆς ἀποκλειστικότητος καὶ μεροληψίας διαστρέφοντες τὰ πράγματα ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν κατὰ τὴν σύνοδον, ὡς καὶ οἱ ἐξ ἐπιπολαιότητος ἀντιγράφοντες ἐκείνους τυφλῶς. Ἡ αὐστηρότης τῆς γλώσσης τοῦ σ. πλήρως δικαιολογεῖται ἐκ τῆς περιφρονησεως καὶ πικρίας, μεθ' ὧν ἀδικαιολογητῶς ὅλως καὶ ἐκ συστήματος ἀποφαίνονται καὶ μέχρι σήμερον ἔτι οἱ παπικοὶ ἱστορικοί. Τὸ ὅλον ἔργον ἀναμφισβητήτως ἐμφανίζει πλήρη τοῦ ζητήματος μελέτην ἐπιχέουσαν ἀφθονον φῶς εἰς τὰ περὶ τοὺς τελευταίους τοῦ Ἑλληνικοῦ Βυζαντίου χρόνους ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, ἐν πλείστοις ἀποκαθι-

στῶσαν τὰ ἐσφαλμένως ἐν τῇ Ἱστορικῇ ἐπιστήμῃ παραδιδόμενα, σπουδαίως δ' ἐπομένως προάγουσαν αὐτὴν ἐν τῷ σημεῖῳ τούτῳ. Ἄλλ' ὁ σ., ἐξαντλῶν τὸ περὶ Συροπούλου θέμα αὐτοῦ, ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ, τῷ τελευταίῳ, ἐξετάζει αὐτὸν καὶ ὡς ἱστορικὸν καθ' ὅλου Ἑλληνα συγγραφέα τοῦ τέλους τῆς βυζαντινῆς περιόδου, — τῶν χρόνων τοῦ Χαλκοκονδύλη, τοῦ Φραντζῆ καὶ τοῦ Δούκα —, ἐφελκόμενος οὕτω καὶ γενικώτερον τὸ πρὸς αὐτὸν διαφέρον.

Γ. Π.

Κ. Ἀμάντου, Ἡ ἑλληνικὴ φιλανθρωπία κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους, 1923, σελ. 34. — Σύντομος, ἀλλὰ μετὰ τῆς συνήθους εἰς τὸν φιλόπονον σ. ἀκριβείας καὶ ἐπιμελείας γενομένη ἐπισκόπησις τοῦ θαυμασιῶς ὁργανωθέντος ἐν τῷ ἑλληνικῷ τοῦ χριστιανικοῦ Βυζαντίου κόσμῳ ἔργου τῆς ἰδιωτικῆς πρὸ πάντων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ κράτους καὶ ἰδίᾳ τῆς Ἐκκλησίας προστατευθείσης καὶ ρυθμισθείσης φιλανθρωπίας, τὸ ὁποῖον ἀνέδειξε τὸν ἑλληνικὸν βυζαντιανὸν κόσμον ἐπὶ δέκα αἰῶνας ἀπαράμιλλον ἐν τῇ προσαρμογῇ τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὸν βίον τῆς κοινωνίας, ὑπέτερον οὐ μόνον τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ συγχρόνου μεσαιωνικοῦ τῆς Δύσεως κόσμου.

Α. Ν. Δ.

Η. Μ. Κοντογιάννη, Ἐπιστολαὶ ἀνέκδοτοι Κοραῆ καὶ πρὸς Κοραῆν. Ἀθῆναι, 1923, σ. 216. — Ἀποτελοῦσα τὸ Ε'. τεῦχος τῆς λαμπρᾶς συλλογῆς τῶν «Χιακῶν Χρονικῶν» ἡ νεωτάτη αὕτη ἔκδοσις ἐπιστολῶν τοῦ μεγάλου Χίου σοφοῦ ἐγένετο μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας. Διηρημένη εἰς 3 τμήματα περιλαμβάνει ἐν μὲν τῷ Α'. ἐπιστολάς τοῦ Κοραῆ πρὸς διαφόρους Ἑλληνας, ἰδίᾳ ἐκ τῶν ἀνδρῶν τῆς Ἐπαναστάσεως, τῶν ἐν τῷ ἔξωτερικῷ πολυταλάντων ὁμογενῶν καὶ ἄλλων διακρεπῶν Ἑλλήνων καὶ ἀπαντήσεις αὐτῶν ἐν τῷ Β'. ἐπιστολάς πρὸς ξένους ἐπιφανεῖς φιλέλληνας καὶ ἐν τῷ Γ'. ἀλληλογραφίαν μετὰ τῆς χήρας τοῦ Ἑλβετοῦ φιλολόγου Wyttembach, ἐξόχου φιλέλληνος. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τούτων, ὧν αἱ πλείσται τὸ πρῶτον δημοσιεύονται, αἱ δὲ τῶν ξένων ἐν αὐτῷ τῷ πρωτοτύπῳ προβάλλει ἔκπαγλος ἡ θαυμασία μορφή τοῦ Κοραῆ, ὡς μεγάλου προφήτου τοῦ ἀγωνιζομένου ὑπὲρ ἑσπῶν καὶ ἐλευθερίας ἑλληνικοῦ λαοῦ, πρὸς μὲν τοὺς διευθύνοντας τὴν ἐπανάστασιν καὶ δημιουργοῦντας τὸ πρῶτον τῆς χώρας πολίτευμα παρέχοντος ὑγιεστάτας καὶ σοφωτάτας συμβουλὰς καὶ ἐξορκίζοντος τοὺς διεπληκτιζομένους μικροπολιτικοὺς νὰ πνίξωσι τὰς μικρολόγους αὐτῶν φιλοδοξίας, πρὸς δὲ τοὺς ἀγωνιζομένους στρατηγούς εἰσηγομένου καὶ συνιστῶντος τὴν φιλανθρωπίαν καὶ ἐπιείκειαν πρὸς τοὺς παραδιδόμενους ἐχθρούς

Τούρκους, τοὺς πλουσίους ὁμογενεῖς προτρεπομένοι νὰ διαθέτωσι τὸν πλοῦτον αὐτῶν ὀφειδῶς ὑπὲρ τῆς ἀγωνιζομένης πατρίδος καὶ αὐτοπροσώπως νὰ κατέλθωσιν εἰς αὐτήν, πρὸς δὲ τοὺς μεγάλους Εὐρωπαϊοὺς καὶ Ἀμερικανοὺς φιλέλληνας ποιουμένοι ἔκκλησιν ὅπως ἠθικῶς ὑποστηρίξωσι τὸν δίκαιον τοῦ ἔθνους ἀγῶνα, ἢ ὑποδείξωσι τὸ προσφορώτατον διὰ τὴν νέαν Ἑλλάδα πολίτευμα, ὅποῖον ὁ σοφὸς ἐκεῖνος ἐθεώρει ἔκτοτε τὸ τῆς βορειοαμερικανικῆς Συμπολιτείας. Καὶ ταῦτα πάντα ἐν τῷ ὀραίῳ πλασιῶ ἀληθοῦς χριστιανικῆς μετριοφροσύνης καὶ μετὰ παραδειγματικῆς φαινῆς εὐλαβείας πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων ἡμῶν. Ἐν τῷ λόγῳ τοῦ μεγίστου τῶν σοφῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος οἱ μαργαῖται τῆς πατρίου ἑλληνικῆς σοφίας ἐκ περιτροπῆς προβάλλουσι μετὰ τῶν εὐαγγελικῶν διδαγμάτων τὴν χριστιανικὴν ἠθικὴν καὶ ἀποδείκνυται οὕτω διὰ ἐπιφανεστάτου παραδείγματος ὅτι, ὡς πανταχοῦ, οὕτω καὶ παρ' ἡμῖν οἱ ἀληθῶς σοφοὶ καὶ οὐχὶ οἱ ἑτεροσκελεῖς σοφισταὶ καὶ εἰ ἐπιμυθιωμένοι «διανοούμενοι» ἦσαν πάντοτε καὶ ἀληθῶς εὐσεβεῖς καὶ ἠθικῶς ὑπέροχοι. Εἰς τὸν καὶ ἐξ ἄλλων καλῶν ἔργων γνωστὸν παρ' ἡμῖν ἐκδότην τῶν πολυτίμων τούτων ἐπιστολῶν κ. Κοντογιάννην ὀφείλονται θερμοὶ εὐχαριστίαι.

Α. Ν. Δ.

Ἀρχιμ. Καλλιστον (Παπαδοπούλου), Τὸ ἐν Ἱερουσαλὴμ Μοναστήριον τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρομοῦ καὶ Βαπτιστοῦ, Ἱεροσόλυμα 1923, σελ. 53.—Ὁραία καὶ πολύτιμος συμβολὴ εἰς τὴν τοπογραφίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἁγίας Γῆς, μετὰ παραρτήματος περὶ τοῦ περιφήμου *Τάγματος τῶν Ἰωαννιτῶν*. Ἐκ τῆς ἐκθέσεως, ἐπιμελῶς καὶ ἀκριβῶς γενομένης, ἀνακύπτει ἐκάστοτε ζῶσα ἡ εἰκὼν τοῦ πολυταράχου καὶ πολυπαθοῦς ἀλλὰ πάντοτε προσφιλοῦς ἐκεῖνου κέντρου τῆς εὐσεβείας ἡμῶν, ἐνθα τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα κατέβαλεν οὐχὶ τὰς ἐλαχίστας δυνάμεις αὐτοῦ καὶ θυσίας εἰς μακρὸν καὶ πολύπονον ἀγῶνα πρὸς περίωσιν τοῦ παγχριστιανικοῦ χαρακτῆρος τῶν ἁγίων τόπων ὑπεράνω τῶν τοπικῶν ἢ φυλετικῶν μικρολογιῶν καὶ τῶν καιρικῶν περιστάσεων.

Α. Ν. Δ.

Juliani imperatoris epistulae leges poematia fragmenta varia collegerunt recensuerunt *F. Bider et F. Cumont*, Paris société d'édition «Les belles lettres», 1922 XXVI+328.—Ἐπιμελῆς καὶ ὀραία ἔκδοσις τῶν κειμένων τοῦ Ἰουλιανοῦ συμπληροῦσα τὴν τοῦ Hertlein.

Κ. Ι. Δ.

Libanii opera rec. *Richardus Förster*, τομ. X καὶ XI Leipzig.

Ο. Teubner 1921—1922 VIII+761 καὶ V+675. Ὁ συγγραφεὺς ἀπὸ μακροῦ ἀσχολούμενος περὶ τῶν ἀφορώντων εἰς τὸν Λιβάνιον παρέχει ἡμῖν ἀριστην ἐκδοσιν τῶν ἔργων τοῦ Λιβανίου ὑπερτίραν ἀναμφιβόλως τῶν προηγουμένων.

Κ. Ι. Δ.

Historia ecclesiastica Zachariae rhetori vulgo adscripta edidit E. W. Brooks. — Πρόκειται περὶ ἱστορικοῦ ἔργου ἀγνώστου τιτὸς Σύρου συγγραφέως μοναχοῦ ἐκ τῆς Ἀμίδος, συγγραφέντος κατὰ τὸν β' αἰῶνα εἰς 12 βιβλία. Ἡ ἱστορία φθάνει μέχρι τοῦ 569 καὶ συνδέεται ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ 3—6 βιβλίου πρὸς τὴν τοῦ Ζαχαρίου ἐπισκόπου Μιτυλήνης. Ἡ ἐκδοσις δὲν ἐγένετο μετὰ τῆς δευτέρας προσοχῆς.

Κ. Ι. Δ.

Lina Eckenstein, A History of Sinai. Σελ. XIII—202. S.P.C.K. Ἡ σ. ἀνῆκεν εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν ἐπιτελεῖον τοῦ Καθηγ. Flinders Petrie, ὃπερ ἠρεύνησε τὰ αἰγυπτιακὰ ἐν Σινᾷ λείψανα, ἅτινα περιεγράφησαν ἐν τῷ ἔργῳ «Researches in Sinai, 1906», μετ' ἀκριβείας δ' ἐν τῷ συγγράμματι αὐτῆς τούτῳ ἐκτίθησιν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν τὴν ἱστορίαν τοῦ Σινᾶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν τοῦτο ὑπῆρξε κέντρον λατρείας τῆς Σελήνης, μέχρι τοῦ τελευταίου μεγάλου πολέμου.

Γ. Π.

F. J. Foakes Jackson, An Introduction to the History of Christianity. A. D. 590—1314. Σελ. IX—390. Macmillan.—Ὁ σ., Καθηγητῆς ἐν τῷ Union Theological Seminary τῆς Νέας Ὑόρκης, χαρακτηρίζει τὸ ἔργον αὐτοῦ τοῦτο ὡς Εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Ἱστορίαν τῶν Μέσων Χρόνων.

Γ. Π.

N. Καραβία, Ἀνέκδοτος ἐπιστολὴ Φιλοθέης Βενιζέλου, (ΕΕ, τευχ. 194 σ. 6).—Ἐκ τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ τῆς νήσου Ἰθάκης δημοσιεύεται ἀνέκδοτος ἐπιστολὴ τῆς Ἀθηναίας Ἀγίας Φιλοθέης πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις ἐγκατασταθέντα Μ. Λογοθέτην Ἰέρακα, ἐν ἣ μετὰ δριμείας γλώσσης ἐκφράζεται περὶ τῶν τότε Ἀθηναίων.

Ι. Β.

I. Κ. Βογιατζίδου, Γαλακτίων ὁ ἐξ Ἀναβρυτῆς, (Μ. ἀρ. 34 σ. 202).—Ἐκτίθενται βιογραφικαὶ πληροφορίες περὶ τοῦ ἐπισήμου βιβλιογράφου τούτου τοῦ 17ου αἰῶνος, οὗ σώζεται πολλοῦ λόγου ἄξιον Εὐαγγέλιον.

Ι. Β.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ

Ἀρχιμ. Καλλιστον, Ἱστορικὴ διαμόρφωσις τοῦ τυπικοῦ τῆς Ἐκκλησίας (ΝΣ τόμ. ΙΖ', τευχ. Ζ', 1922, σελ. 362 καὶ ἐξῆς). — Περισπούδαστας μελέτη ἐξετάζουσα τὴν διὰ μέσου τῶν αἰώνων διαμόρφωσιν τοῦ τυπικοῦ τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ σημερινοῦ τύπου αὐτοῦ.

Ι. Β.

Σωφρονίου Δούκα ἀρχιμ., Ἡ Ἱερὰ Λειτουργία, Ἀθήναι 1922, σελ. 96.—Πρακτικὴ ἐρμηνεῖα τῆς Θείας Λειτουργίας. I. B.

Εὐθυμία Δελαλή ἀρχιμ. Ἡ Θεία Λειτουργία τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου, Ἀθήναι 1922, σελ. 97.—Δημοσιεύεται ἐκ κώδικος τῆς ἐν Κοζάνῃ Μονῆς τοῦ Ἁγ. Νικάνορος μετὰ παραβολῆς πρὸς τὰς ἐκδόσεις τοῦ 1560 τοῦ 1886 καὶ τοῦ 1912. Ἄνευ ἰδίας ἐπιστημονικῆς ἀξίας. I. B.

Γρηγορίου Γ. Ἀληφῆρη Ἱερέως, Ἀκολουθία τῶν ἁγίων Μαρτύρων Θεοδώρου Τύρωνος καὶ Στρατηλάτου, Ἀθήναι σελ. 36, 1920

I. B.

ΔΟΓΜΑΤΙΚΑ

Unity and Rome (Ἐνωσις καὶ Ρώμη) ὑπὸ Edmund Smith Middleton D. D. Νέα Ὑόρκη The Macmillan Company 1923.—Ὁ συγγραφεὺς ἐπιθυμῶν νὰ τονίσῃ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐνώσεως, ὑποδεικνύει τὴν ὁδὸν τῶν ἀμοιβαίων ὑποχωρήσεων. Οὕτως, ἐν ᾧ ἐξαίρει τὴν μεταξὺ τῶν προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν θέσιν τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, ἀποδέχεται καὶ τὴν ἀξίωσιν ἐκάστης Χριστιανικῆς ὑποδιαίρεσεως (denomination) ἐπὶ τοῦ τίτλου «Ἐκκλησία» καὶ ἀποκρούει δι' αὐτῆς τὸν χαρακτηρισμὸν «αἵρεσις» καὶ «σχίσμα». Εἶναι πρόθυμος νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸ πρωτεῖον τῆς Ρώμης, ἐπαρκῶς, ὡς πιστεύει, ἐρειδόμενον ἐπὶ τε τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱστορίας. Τόσον δὲ εἵναι πεπεισμένος ὁ συγγραφεὺς περὶ τοῦ τελευταίου τούτου σημείου, ὥστε ἐκφράζει σχεδὸν τὴν λύπην του «διότι ὁ Ἅγιος Πέτρος εἰς τὰς δύο αὐτοῦ ἐπιστολάς δὲν ποιεῖται ρητῶς μνείαν τοῦ πρωτείου αὐτοῦ»! Ἡ μελέτη, ἔχουσα ἰκανὴν ἱστορικὴν ἀξίαν, διερμηνεύει ὡς ἄριστα τὸν ἄγνόν πόθον τοῦ συγγραφέως πρὸς τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν.

A. A.

ΑΓΙΟΛΟΓΙΚΑ

P. Peeters, Traduction et traducteurs dans l' hagiographie orientale à l' époque byzantine (Analecta Bollandiana том. 40 1922, σ. 241—298).—Συμβολὴ ἀρίστη εἰς τὴν βυζαντινὴν φιλολογίαν.

K. I. A.

P. Peeters, La version ibero-arménienne de l' autobiographie de Denys d' Aréopagite (An. Ballantiana том. 39, 1921, σ. 277-312 —Τὸ κείμενον περιέχει μυθώδεις διηγήσεις περὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς Ἀθήνας.

K. I. A.

Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Εὐαρέστου. Ἐκ χειρογρ. ἀρθ. 1171 σελ. 275—299 ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἐν τοῖς Ἀναλέ-

κτοὺς τῶν πατέρων Βολλανδιστῶν ὑλὸ τοῦ ἰησοῦίτου Van de Vorst (Analecta Bollandiana t. 41 τεύχ. 3-4 σελ. σελ. 295-325). Τὸ ἀγιο-
 λογικὸν τοῦτο μνημεῖον εἶνε τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου αἰῶνος, ἀνάγεται
 δὲ εἰς τὸν βίον εἰδὸς τῶν σπουδῶν τῶν χρόνων τοῦ ἱεροῦ Φωτίου.
 Εἶνε γεγραμμένον εἰς γλῶσσαν ἐπιμεμελημένην—εἰ καὶ ἡ ἔκδοσις πα-
 ρέχει πολλὰς ἀφορμὰς πρὸς ἐπανορθώσεις—καὶ κατὰ τὸ σύνθημα εἰς
 τοιοῦτου εἶδους ἔργα ὑψηλά. Ὁ γράφων ὅμως, ἀνήκων καὶ αὐτὸς εἰς
 τοὺς σπουδίτας, μᾶλλον δὲ εἰς παραρτήματα τῆς περιωνύμου μονῆς, δυ-
 στυχῶς παρέρχεται ἐν σιγῇ τὰ σπουδαῖα πολιτικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ
 γεγονότα, τὰ ὁποῖα συνετάραξαν ἀκριβῶς κατὰ τὸν βίον τοῦ ὁσίου
 Εὐδαρέστου τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους. Πάντως τὰς δύο πρώτας
 δεκαετηρίδας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὑμνουμένου ὁσίου, ὅστις συνέπεσε
 πρὸς τὸν τοῦ μεγάλου Πατριάρχου, δὲν ἐπετρέπετο καὶ εἰς αὐτοὺς ἔτι
 τοὺς σπουδίτας δημοσίᾳ νὰ κρίνουν τὰ πρόσφατα μεγάλα ἱστορικὰ γε-
 γονότα, εἰς τὰ ὁποῖα οὐκ ὀλίγον ἔλαιον ἐπὶ τὴν πυρὰν ἔριψαν αἱ ἐκ
 τετάρτου γάμου Λέοντος τοῦ σοφοῦ ἀνωμαλίαι καὶ ταραχαί. Διὰ τοῦτο
 καὶ ὁ Van de Vorst μετὰ πολλῆς φειδοῦς καὶ δανιζόμενος ἐκ τοῦ
 βίου τοῦ ἁγ. Νικολάου τοῦ Σπουδίτου, ἡγουμένου καὶ προστάτου τοῦ
 ὁσίου Εὐδαρέστου, παρειαγεί ἀνευ ἄλλου τινὸς χρωματισμοῦ τὴν δο-
 λοφονίαν Μιχαὴλ τοῦ γ' (23 Σεπτ. 867), τὴν πτώσιν τοῦ Φωτίου καὶ τοῦ
 Ἰγνατίου ἐπὶ τὴν ἀνάρρησιν. Ὅ,τι νέον παρέχει τὸ ἀγιολογικὸν τοῦτο
 μνημεῖον εἶνε ἡ ἐν Σκοπέλω τῆς Θράκης (τῷ νῦν Σκοπῶ;) ἢ παρ' αὐ-
 τὴν ὑπαρξίς μονῆς, ἐν ἣ καὶ Σκύθαι (βούλγαροι) ἤσκούντο καὶ ἡ ἀο-
 χαιοτέρα μνεία, τοῦ πατρικίου Βρυννίου (κατὰ τὸ χειρόγρ. Βρυννίου)
 τῆς μετέπειτα γνωστῆς οἰκογενείας τοῦ Βυζαντίου καὶ ἡ πληροφορία
 ὅτι ὑπὸ τῆς αὐτοκρατορίας Θεοδώρου ἀπεστάλη πρέσβυς πρὸς τοὺς
 Βουλγάρους.

A. N. Δ.

Φιλαρέτου Διδυμοτείχου, Αἱ Ἁγία Γραφαί (ΙΣ 1922 ἀρ. 43 ἐξῆ.).
 —Ἱστορικὰ σημεῖωματα περὶ τῆς παραφράσεως τῶν ἁγ. Γραφῶν.

I. B.

Κ. Κ(αλλινίκου), Ἡ ἀποτομή τοῦ Προδρόμου (ΤΙ, ἀρ. 547). —
 Ἀριστοτεχνικὴ περιγραφή τῆς ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου ἀποτομῆς τῆς κεφα-
 τῆς τοῦ Προδρόμου.

I. B.

Ἀντίπα Μοναχοῦ, Ἡ ἐπιτάφωτος Λυχνία, ἥτοι ἐρμηνεία τῆς Ἱε-
 ρᾶς Ἀποκαλύψεως. Ἀθῆναι 1923 σελ. 289.—Εὐσεβῆς ἀλλ' ἄστοχος
 προσπάθεια πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ προφητικοῦ βιβλίου τῆς Καινῆς
 Διαθήκης.

I. B.

ΠΑΛΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

Ch. Diehl, L'évangéliste de l'impératrice Catherine Comnène (Académie des inscriptions et belles-lettres Comptes rendus 1922, σελ. 243-248). — Πρόκειται περὶ τῆς Αικατερίνης τῆς Κομνηνῆς τῆς βασιλευσάσης ὡς συζύγου τοῦ Μιχαήλ Κομνηνοῦ ἀπὸ τοῦ 1057—1059 καὶ γενομένης ἑπειτα μοναχῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα Ξένη. κ. ι. Δ.

E. Martini, Studien zur Textgeschichte der Bibliothek des Patriarchen Photios von Constantinopel. (Παράρτ. τοῦ 34 τόμ. τοῦ ἑλλ. φυλ. συλλ. Κων]πόλεως, 1913—1921 σ. 297—318). — Ὁ συγγραφεὺς ἔξετάζει τὸν ἀρχαῖον κώδικα μετὰ τῆς διακρινούσης αὐτὸν ἐπισημονικῆς; ἀκριβείας. κ. ι. Δ.

ΧΡΙΣΤ. ΤΕΧΝΗ

R. Guiland, Le palais de Théodore Métochite. (Revue des études grecques 35 (1922) σ. 82—95) — Ἐπὶ τῇ βίῳ τῶν κωδ. Paris, gr. 1776 καὶ 1751 ἐκτίθενται οἱ στ. 120—140, 164—228 τοῦ ποιήμ. «Εἰς ἑαυτὸν ἔτι μετὰ τὴν τροπὴν τῆς κατ' αὐτοῦ τέχνης» τοῦ μεγάλου λογοθέτου Θεοδώρου Μετοχίτου. κ. ι. Δ.

Igor Grabar, Theophanes der Grieche, Kasan 1922, σελ. 20 μετὰ πινάκων. — Ὁ Θεοφάνης ὁ Ἑλληὴν ἐλθὼν εἰς Ρωσσίαν κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 14 αἰῶνος ἐγένετο ἀνακαινιστὴς τῆς ρωσικῆς ζωγραφικῆς ἐγκαινιάσας νέαν ἐποχὴν διὰ τὴν ρωσικὴν ζωγραφικὴν. κ. ι. Δ.

Studien zur Kunst des Ostens *Josef Strzygowski* zum 60 Geburtstag gewidmet von seinen Freunden und Schülern. Verlag Avalum. 1923, σ. 257 μετὰ 30 πινάκων. — Πολύτιμος συμβολὴ εἰς τὴν τέχνην τῆς Ἀνατολῆς, γραφεῖσα ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ φίλων τοῦ Strzygowski. κ. ι. Δ.

E. Wellesz, Aufgaben und Probleme auf dem Gebiete der byzantinischen und orientalischen Kirchenmusik. Münster 1923 VIII+120. — Ἔργον ἀξιολογίας καὶ πολλῆς προσοχῆς ὑπὸ τῶν παρ' ἡμῖν περὶ τὴν βυζαντινὴν μουσικὴν ἀσχολουμένων. κ. ι. Δ.

ΚΑΝΟΝΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

Κωνστ. Μ. Πάλλη, Περὶ τῆς τῶν μοναστηριακῶν συμβουλίων καταστάσεως κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. (Ἐπιστημ. ἐπετηρ. τοῦ Πανεπιστημίου. 1923 σ. 101—151). — Ὁ συγγραφεὺς ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰς πηγὰς ἐξετάζει λεπτομερῶς τὰ ἀφορῶντα

εἰς τὰ μοναστηριακὰ συμβούλια. Τὸ ἔργον ἀποτελεῖ ἀρίστην συμβολήν
εἰς τὸ κανονικὸν δίκαιον τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας.

Κ. Ι. Δ.

Willh. Ensslin, Kaiser Julians Gesetzgebungswerk Reichsver-
waltung. Klio 18 1922 σ. 104 - 199. — Ἡ ἐργασία συνδέεται πρὸς τὴν
τοῦ Geffcken «Kaiser Julian», τὰ πορίσματα τῆς ὁποίας δέχεται ὁ
συγγραφεὺς.

Κ. Ι. Δ.

Παναρέτου Πολυκάρπου ἀρχιμ., Ὑπόμνημα διασαφητικὸν τῆς
ὑπὸ ἡμερομ. 16 Ἰανουαρ. 1922 ἐφέσεώς του κατὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 36
ἀποφάσεως τοῦ Ἐπισκοπικοῦ δικαστηρίου Μονεμβασίας καὶ Λακεδαί-
μονος. Ἀθῆναι 1922 σελ. 30.

Ι. Β.

Παρθενίου Πολάκη, Κριτικὴ τῆς σχέσεως Ἐκκλησίας καὶ Πολι-
τείας ἐν Ἑλλάδι. Ἀλεξάνδρ. 1920, σελ. 42. — Ἀνασκόπησις τῶν σχέ-
σεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως μετὰ κρι-
σεων καὶ συμπερασμάτων.

Ι. Β.

Ν. Νιανίρα, Ὁ γάμος καὶ ἡ ἐπισκοπικὴ ἄδεια ἐν τῷ ἑξωτερικῷ,
ἐν «Δικαιοσύνη» σελ. 130 1923.

Ι. Β.

Καλαβρῦτων Τιμοθέου, Ἡ Ὑπεροχὴ τῆς Ἑλληνικῆς ὀρθοδοξίας
(ΙΣ 1922 ἀρ. 31). — Ὁ συγγραφεὺς διὰ μακροῦς πραγματείας ὑπο-
στηρίζει τὸ περὶ Ὀρθοδόξου θρησκείας ἀ' ἄρθρον τοῦ Συντάγματος.

Ι. Β.

Βασ. Ν. Στεφανίδου, Διακόνου, καθηγητοῦ τῆς Θεολογ. σχολῆς
Χάλκης, Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἐκκλ. ἱστορίαν καὶ τὸ Ἐκκλ. δίκαιον.
Κων/πολις 1921 σελ. 132. — Ὁ συγγραφεὺς δημοσιεύει 9 περισιπουδά-
στους διατριβὰς ἐπὶ πρωτοτύπων θεμάτων ἐκ τῶν Βυζαντιακῶν πηγῶν,
καταπλουτίζων οὕτω δαφυλῶς τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην ἐπὶ ἀνερευ-
νήτων ζητημάτων. Ἄξιον προσοχῆς εἶναι ὅτι ὁ Πατριάρχης μέχρι
τῶν μέσων τοῦ 17ου αἰῶνος ἔφερε σκιαδίου (σελ. 124).

Ι. Β.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ

Ἐδαγγέλου Παπανούτσου, Ὁ Οὐμανισμὸς ἢ πραγματισμὸς (ΕΦ,
1923, σ. 37). — Ἐξετάζονται ἐκ τῶν ἀρχαίων χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν
μας αἱ φιλοσοφικαὶ θεωρίαι ἰδίως τοῦ Schiller.

Ι. Β.

ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

H. Jordan. Das Frauenideal des N. Testamentes 1920. — Ἄξιο-
λογώτατη πραγματεία, τὸ κύκνειον, ἂν μὴ ἀπατώμεθα, ἄσμα τοῦ
πρωίμως μεταστάντος σοφοῦ τῆς Ἑρλάγγης καθηγητοῦ (+ 1922).

Π. Ι. Μ.

W. Braun. Die Frauen in der alten Kirche (Zeit und Streitfra-
gen des Glaubens XIII Reihe 5]6 Heft σελ. 24. Berlin 1919. —

Στηρίζεται κυρίως ἐπὶ τῶν πληροφοριῶν τοῦ Τερτυλλιανῶ καὶ Κλή-
μεντος τοῦ Ἀλεξανδρείας καὶ συγγραφέων τοῦ Α' αἰῶνα. Π. Ι. Μ.

Ad. Deissmann. Licht vom Osten. Das N. Testament und die
neuentdeckten Texte der hellenistisch Römischen Welt. — Τε-
τάρτη ἔκδοσις ὅλως ἐπεξεργασμένη τοῦ περιφήμου ἔργου τοῦ διαπρε-
ποῦς τοῦ Βερολίνου καθηγητοῦ. (Tübingen 1923). Π. Ι. Μ.

J. Grill, Untersuchungen über die Entstehung des vierten
Evangeliums, II Teil : Das Mysterienevangelium des hellenisier-
ten Kleinasiatischen Christentums 1923. Π. Ι. Μ.

Handbuch zum Neuen Testament, An die Korinther I. II (σελ.
160), an die Galater (σελ. 42) erklärt von *H. Lietzmann,* Zweite,
neubearbeitete Auflage (Tübingen 1923) — Πρὸ δεκαοκταετίας πού ὁ
διαπρεπὴς τῆς Ἰένης θεολόγος κ. *H. Lietzmann* ἐνεκαίνισε τὴν ἔκ-
δοσιν τοῦ Handbuch zum Neuen Testament, ἥαυτ' ἐπὶ τῆ συνεργασίᾳ ἐπ'
ἴσης ἐγκρίτων φιλελευθέρων συναδέλφων ἐκείνου (*Bauer, M. Dibe-
lius, Gressmann, E. Klostermann, R. Knopf, Niebergall, E. Preu-
schen, Radermacher, P. Wendland καὶ H. Windisch*) συνεχιζομένη
ἄχρι σήμερον, περιλαμβάνει πεντάτομον σειρὰν πολυτίμων βοηθημά-
των καὶ ἐρμηνειῶν εἰς ὅλην τὴν Κ. Διαθήκην. Τῶν συνεργατῶν τῆς
σειρᾶς ταύτης, ἦτις, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ *Joh. Weiss,* ἀποτελεῖ
οἶονεὶ συμπλήρωσιν ἐπὶ τὸ φιλολογικώτερον τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθείσης
ἐξηγητικῆς σειρᾶς (*Die Schriften des N. T. neu übersetzt und für
die Gegenwart erklärt*), ἣ τάσις εἶναι ὅπως, κατὰ τὰς ὑποθήκας καὶ
τὸ παράδειγμα τοῦ *G. Heinrici,* διασαφήσωσι τὴν Κ. Δ. γλωσσικῶς
καὶ πραγματικῶς διὰ τῶν πνευματικῶν τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου
προϊόντων, ἐφ' ᾧ καὶ ἄφθονον ἀπὸ συγγραφέων τε, παπύρων τε καὶ
ἐπιγραφῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης προσκομίζουσιν ὕλικόν. Ὁ ὀρθόδοξος
θεολόγος, καιρῶ διαφωνῶν ριζικῶς κατὰ τὰς θεολογικὰς προϋποθέ-
σεις πρὸς τοὺς συνεργάτας τοῦ Handbuch τούτου, οἵτινες ἐξ ἀκράτου
περὶ τὸ παραλληλίζειν καὶ συγκρίνειν ζήλου πολλάκις παρεκτρέπονται
εἰς ὑπερβολάς, θὰ ἔχη οὐδὲν ἥτιον πολλὰ νὰ ὠφελήθῃ ἐκ τῆς ἀναγνώ-
σεως τῶν ἐργασιῶν τούτων καὶ μάλιστα τῶν μετὰ χεῖρας σοφῶν ὑπο-
νημάτων τοῦ κ. *Lietzmann.* Π. Ι. Μ.

Fr. Niebergall, Praktische Auslegung des N. Testamentes. —
Τρίτη ἔκδοσις βεβελιωμένη καὶ ἐπηυξημένη (Tübingen 1923). Π. Ι. Μ.